

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.

Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna

Česká společnost pro slavistická, balkanistická a byzantologická studia, z. s.

STRATEGIE AV21

si vás dovoluji pozvat na mezinárodní vědeckou konferenci připravovanou
v souvislosti s blížícím se XVII. Mezinárodním sjezdem slavistů v Paříži

VÝZVY A AKTUÁLNÍ OTÁZKY ČESKÝCH SLAVISTICKÝCH BĀDÁNÍ

JAZYK – LITERATURA
HISTORIE – ARCHEOLOGIE
ETNOLOGIE – DĚJINY UMĚNÍ

25. – 26. ZÁŘÍ 2024

AKADEMICKÉ KONFERENCEŇNÍ CENTRUM

PRAHA 1, HUSOVA 4A

KONFERENCE SE KONÁ
V RÁMCI PROJEKTU
STRATEGIE AV 21 –
IDENTITY VE SVĚTĚ
VÁLEK A KRIZÍ

Mgr. Václav Čermák, Ph.D. (Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.)
Lze ještě hovořit o slavistice jako o jednotném oboru?

V. Jagić vydal roku 1910 *Dějiny slovanské filologie*. V jejich závěru vyslovil obavu, zda nedojde v nejbližší době k rozpadu slovanské filologie na dílčí filologie národní. I přes některé rozdíly filologického bádání v „národních“ filologiích se po většinu dvacátého století podařilo slavistický přístup v jazykovědě ve větší či menší míře zachovat. Na přelomu milénia jsme ale svědky, že se pojem slovanská či slovanské filologie (jazykověda či literárněvědný výzkum) chápe velmi různorodě. V českém prostředí de facto již došlo k oddělení bohemistiky od slavistiky téměř ve všech složkách jazykovědného výzkumu, v jiných národních filologiích zůstává slavistický přístup jako jedna z důležitých alternativ jazykovědného výzkumu (např. v Polsku), i když se omezuje často jen na vybrané slovanské jazyky. Třetí přístup ke slavistice je zcela mechanický, kdy se studium národní filologie považuje za slavistiku, aniž by byl slavistický přístup k danému materiálu zohledňován. Tyto rozdílné přístupy pak vedou k otázce, zda má smysl v obecně slavistickém duchu vůbec přistupovat ke slovanským literaturám, případně jak v budoucnu chápat a pojímat slovanskou jazykovědu.

Mgr. Radek Čermák (Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze)**Teze pro budoucnost sorabistiky**

Nejen česká sorabistika trpí v současnosti nedostatkem mladých badatelů. Důvodem není jen všeobecný odklon od samotné slavistiky. Je třeba hledat nové směry sorabistického bádání, které odpovídá aktuálním trendům a které dokáže motivovat mladé badatele k zájmu o obor. Jde o promýšlení vztahu menšiny a většiny na bázi postkoloniálního diskursu, vnímavost k multikulturní proměně dnešního světa, hybriditu, hru se smrtí, etnorevitalizační hnutí a další náměty.

Doc. Olha Doloh, Ph.D. (Slovanský ústav Akademie věd ČR, v. v. i.)
Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech jako centrum ukrajinistiky v meziválečném Československu

Ukrajinská hospodářská akademie (UHA) je unikátní vysokoškolská instituce, která existovala v československých Poděbradech v meziválečném období. Byla vytvořena za účelem školení inženýrů a také sehrála důležitou roli v rozvoji ukrajinských studií v diaspoře. V předkládané studii je výuka ukrajinského jazyka na UHA považována za součást širšího fenoménu rozvoje ukrajinistiky v Československu v meziválečném období. Analyzována je činnost učitelů ukrajinského jazyka UHA. Zvláštní pozornost je věnována roli akademie při zachování a popularizaci ukrajinského jazyka mezi ukrajinskou diasporou v Československu. Výzkum je založen na archivních materiálech uložených v Polabském muzeu v Poděbradech. Příspěvek odhaluje význam UHA jako centra ukrajinistiky, které přispělo k rozvoji ukrajinistiky v Československu v meziválečném období.

PhDr. Julie Jančárková, Ph.D. (Slovanský ústav Akademie věd ČR, v. v. i.)
Je ruské umění skutečně ruské?

Ještě nedávno by se nikdo z nás nepozastavil u určitých názvů. V našem příspěvku jde o to zvážit, kde a jak můžeme použít termín „ruské umění“ a zda ho můžeme použít u umělců narozených na území Ukrajiny. Je Ilja Repin ruský, ukrajinský, anebo finský umělec? Je ruská avantgarda skutečně ruská? Dá se říct o sbírce děl autorů, pocházejících z někdejšího Ruského impéria, že se jedná o ruskou kolekci? Odpověď na takové otázky a řadu jim podobných není jednoduchá. Není jasné, co je klíčem pro určení: je to místo narození malířů? A pokud ano, tak v hranicích historických, nebo soudobých států? Nebo jsou klíčem vlastní představy každého jedince ohledně národnostní identity? Či jeho vklad do kultury (ruské, ukrajinské, finské či dokonce jiné)? Anebo jazyk, jímž mluvili? Nalezení východiska je nutné a důležité. Příspěvkem bych rada zahájila diskusi o názvech a pojmech, jelikož jenom vědecký dialog může pomoci najít řešení.

PhDr. Petr Kalina, Ph.D. (Ústav slavistiky, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita Brno)

Brněnská univerzitní ukrajinistika – koncepce studia, badatelská činnost a personální krize

Příspěvek představí koncepci studia ukrajinistiky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, vývoj zájmu studentů o obor, badatelskou činnost pracovníků a především problémy, s nimiž se z důvodu podfinancování oboru Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v posledních letech potýká.

Mgr. Vladislav Knoll, Ph.D. (Slovanský ústav Akademie věd ČR, v. v. i.)
Slavistika jako jedna z evropských filologií

Slovanská filologie je přirozenou součástí evropských filologií. Domnívám se proto, že badatelé různých evropských filologií budou spolu diskutovat o společných, zejména metodologických problémech. Někdy se však zdá, že se jednotlivé filologie vyvíjejí na sobě nezávisle a vytvářejí si vlastní terminologii, případně dochází k nekritickému roubování nevhodných, ale prestižnějších koncepcí. Přitom slovanská filologie může nabídnout řadu perspektiv, které by byly i pro jiné filologie cenné. V příspěvku přednesu několik postřehů z diachronní lingvistiky a sociolingvistiky.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D. (Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.)
Odvážné otázky: jak psát a jak číst dějiny slovanských literatur v 21. století

Tradiční oblastí slavistického bádání byly od dob osvícenských počátků dějiny slovanských literatur, jejichž syntézy metodologicky tíhly mnohdy spíše k paralelnímu výkladu jednotlivých národních literatur (s vědomím zřejmých chronologických a geokulturních úskalí tohoto pojmu), než že by zdůrazňovaly důsledně komparativní perspektivu literárního vývoje v komplexně nahlíženém slovanském prostředí. Mezi ojedinělými příklady srovnávacího líčení dějin slovanských literatur lze zmínit syntézu *Slovesnost Slovanů* Franka Wollmana (Praha 1928; Brno 2012), jež výklad uzavírá kapitolou o modernistických proudech počátku 20. století. S ohledem na skutečnost, že pro moderní literární vývoj 20. a 21. století podobně koncipované kompendium v zásadě chybí, se nabízí otázka, zda lze v podmínkách současného slavistického bádání o vzniku takto ukotvené komparativní syntézy vůbec uvažovat, a pokud ano, jaká kritéria by pro koncepci takové příručky mohla být určující. Příspěvek se ve svých úvahách snaží zohlednit soudobá témata a moderní přístupy, mezi nimiž lze zmínit metody transkulturalismu, mnohdy opomíjené otázky monolingvismu a vícejazyčnosti podílející se na utváření literárněhistorického narativu, vztahy center a periferií literární a knižní kultury včetně zdůrazněných vazeb mezi jejich oficiálními a neoficiálními proudy.

Pat Lyons, BA, MA, Ph.D., DSc. (Sociologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.)
Defining Slavic Studies?

Slavic studies cannot be defined for two reasons. First, the dictionary definitions of 'Slavic' / 'Slavonic' and 'Slavic / Slavonic Studies' are ambiguous because they refer to an open ended multiplicity of things where a 'Slavist' can be a linguist, a philologist, or a specialist from the humanities or the social sciences. Second, the word 'Slavic' is an 'essentially contested concept' and is theoretically indeterminate. Consequently, Slavic studies is an open-ended indeterminate field of teaching and research.

Slavistiku nelze definovat ze dvou důvodů. Za prvé, slovníkové definice „Slavic“ / „Slavonic“ and „Slavic / Slavonic Studies“ jsou nejednoznačné, protože se vztahují k otevřenému množství věcí, kde „slavista“ může být lingvista, filolog nebo odborník z humanitních nebo společenských věd. Za druhé, slovo „slovanský“ je „v podstatě sporný pojem“ a je teoreticky neurčitý. Slavistika je tedy otevřeným a neurčitým oborem výuky a výzkumu.

PhDr. Marian Mazuch, Ph.D. (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.)
Problematika archeologického poznání velkomoravských mocenských center

Archeologický boom započatý v 50. letech 20. století, kladoucí důraz na představení a leckdy až adorování úrovně „slovanské kultury“, byl přímou reakcí na dlouhodobou dehonestaci mimogermánských etnik prostřednictvím zpolitizovaného a rasově podmíněného tlaku vědeckých elit Třetí říše. Intenzivní terénní výzkumy velkomoravských hradišť v tehdejší Československu zásadní měrou přispěly k poznání slovanské hmotné kultury. Ovšem vzhledem k takto motivované snaze přetrvává do dnešních dnů „platnost“ mnoha archeologicko-historických legend. Je úkolem současné archeologie tento stav poznání revidovat.

Lukáš Novosad (Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.)
Marné počínání aneb Paradoxy uvádění Lužických Srbů na českou scénu

Propagovat v tuzemsku jazyk a kulturu národa Lužických Srbů znamená nikoli rozvíjet práci předešlých generací českých sorabistů, nýbrž točit se s ní už sto let v kruhu. Češi totiž mají o existenci svého nejbližšího souseda malé povědomí, to je navíc obvykle spojeno s předsudky a představami, jež se zdají být nevyvratitelné a jež nezřídka začínají u chybného pojmenování někdejší země Koruny české. Lužice vlastně v českém myšlení funguje jako nejbližší exotika, ale také jako nárokována kolonie, a tak jakákoli snaha o jiné její zpřítomnění naráží na odpor setrvačnosti. Lze v tomto střetu staletého uvažování, nových technologií a velkorysosti ducha obstát se ctí? Skutečně je Lužice pro Čechy homeopatikum?

Mgr. Vratislav Karpíšek (Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.)
Výuka dětské ruské literatury – zkušenost a perspektivy

Diskusní příspěvek si klade za cíl zhodnotit dosavadní zkušenosti autora s výukou dětské ruské literatury na vysokoškolské a středoškolské úrovni, a dále obecně zmínit její přednosti a nedostatky. V závěru příspěvku budou předestřeny možnosti jejího dalšího využití ve výuce cizích jazyků.

Mgr. Rita Lyons Kindlerová (Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna)
Co je posláním Slovanské knihovny?

Záměrem Slovanské knihovny od roku 1930 bylo etablovat se coby společenskovední instituce zaměřená na studium slovanských národů a jejich vzájemných vztahů. V současnosti tvoří přibližně polovinu všech dokumentů ruský fond. Současný ředitel knihovny Lukáš Babka napsal, že „pracovníci knihovny se soustředili na jeho budování a toto oddělení je čtenáři také nejvíce využíváno“. Tato situace odráží nejednoznačnost v rámci slavistiky obecně, kdy v praxi se slavistika často rovná rusistice. Po vojenské invazi Ruska na Ukrajinu v únoru 2022 je nezbytné to, co je úkolem slavistiky, přehodnotit. Studium materiálů ve Slovanské knihovně proto nyní vyžaduje více než kdy jindy kritické myšlení. I proto, že cesta k pravdě potřebuje takové instituce jako Slovanská knihovna.

doc. Larysa Naumova, Ph.D. (Oddělení umění 19.–21. století, Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v. v. i.)
Současná studia ukrajinského umění 20. století: kulturní politika nebo kulturní fronta. Metodologické problémy

Studium ukrajinského umění, stejně jako uměleckého a kulturního procesu 20. a 30. let 20. století, představuje důležitou oblast kulturního diskurzu, neboť se jedná o takzvanou ukrajinskou kulturní „renesanci“. V mezinárodní praxi je rozšířena metoda studia ukrajinské kultury, včetně kultury tohoto období v rámci sovětské kultury. Tento přístup k hodnocení ukrajinské kultury se někdy ukazuje jako poněkud problematický.

Mgr. Anastasija Sokolova, Ph.D. (Katedra ruského jazyka a literatury Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity Brno)
Porovnání učebnic ruštiny pro česky a německy hovořící žáky (A1–B1): první výsledky kritické obsahové a jazykové analýzy

Vzhledem k připravovaným změnám ve školství, kde se postavení výuky ruštiny jeví jako velmi nežádoucí ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, bych ráda poreferovala o prvních výsledcích bilaterálního česko-rakouského projektu *Porovnání učebnic ruštiny pro česky a německy hovořící žáky (A1–B1): kritická obsahová a jazyková analýza*, na němž pracujeme společně s Ústavem slavistiky univerzity v rakouském Innsbrucku. V rámci projektu vznikly mj. korpusy učebnic ruštiny pro úroveň A1–B1, které budou v příspěvku prezentovány.

Mgr. David Svoboda, MA, Ph.D. (Muzeum paměti XX. století)
Provinilá věda? Ukrajinistika na frontové linii informační války

Konferenční příspěvek se kriticky pozastaví nad závažnými limity, které česká akademická ukrajinistika (a rusistika) vykazují tváří v tvář informační válce vedené Ruskou federací proti společenství svobodného světa. Vzhledem k tomu, že určující složkou této psychologické ofenzivy je zavádějící tematizace zlomových a sporných otázek soudobé historie (hovoříme o takzvané *weaponizaci*) a politiky, nabídla se těmto slavistickým oborům v roce 2014 jedinečná příležitost přispěchat zdravému veřejnému povědomí na pomoc svým expertním potenciálem. Tato šance byla bohužel promarněna.

Doc. Hanna Sytar, Dr.Sc. (Slovanský ústav Akademie věd ČR, v. v. i.)
Korpusy textů v komparativním studiu češtiny a ukrajinštiny: dnes a zítra / Корпуси текстів у зіставному вивченні чеської та української мов: сьогодні і завтра

V současné fázi vývoje lingvistiky se srovnávací studium jazyků opírá o korpusy textů. Pro češtinu a ukrajinštinu existují otázky, které na jedné straně odrážejí obecnou metodologickou nejistotu ve srovnávacích studiích a na druhé straně zdůrazňují naléhavou potřebu rozšířit současné paralelní korpusy. Pro tyto dva jazyky (stejně jako pro jiné jazyky) neexistují korpusy textů, které by byly identické co do rozsahu, principů výstavby, stylové diferenciaci nebo systému tagování, takže získaná lingvistická data jsou podmíněná a vždy vyžadují pečlivou „ruční“ práci lingvistů. Ukrajinská část paralelního korpusu InterCorp je v současné době malá (InterCorp – ukrajinština, verze 16 z 12. 10. 2023 o velikosti 23 845 373 pozic) a vyžaduje nejen kvantitativní rozšíření, ale i kvalitativní zpracování. Většina textů patří zejména k beletristickému stylu nebo jde o překlady filmových titulků, takže ostatní řečové styly chybí. Prezentace ukáže tyto a další problémy srovnávacího korpusového studia na příkladech předložek v ukrajinštině a češtině.

Mgr. Šimon Ungerman, Ph.D. (Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.)
Vliv velkomoravského šperkařství na okolní regiony: stav bádání před šedesáti lety a dnes

V roce 1965 publikoval Bořivoj Dostál studii, podle níž měla Velká Morava zásadní význam pro rozšíření šperku zdobeného granulací a filigránem do okolních oblastí. Od té doby se v naší archeologii tímto tématem nikdo detailněji nezabýval. Dnes je nutné uvedenou studii vnímat v kontextu určité dobové „glorifikace“ Velké Moravy a jejího politického a kulturního významu. Aktuální pohled na problematiku honosného šperku je zřetelně střízlivější – vznik samotného velkomoravského šperku i tvarově příbuzného šperku ve více regionech střední a jihovýchodní Evropy byl silně ovlivněn především soudobou byzantskou produkcí.

doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc. (Slovanský ústav Akademie věd ČR, v. v. i. / Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.)

Slovanství a slavistika jako nástroj politiky a ideologie

Slovanství nesporně sehrálo významnou úlohu podpory při utváření identity moderního českého národa, zejména od druhé poloviny 18. století do začátku 20. století. Jako důležitý identifikační fenomén se projevilo i během první světové války. Vznikem samostatné Československé republiky se mohlo zdát, že tato jeho role skončila. Záhy se ukázalo, že tomu tak není, neboť se stalo důležitou součástí formování identity mladého státu. S fenoménem slovanství pracovali jak politici, tak četní kulturní činitelé, svoji roli hrálo i v podobě tzv. lidového slovanství. Postupně přitom rostla jeho zpolitizovaná a zideologizovaná (zmytizovaná – kultovní) podoba. Tato skutečnost se ještě výrazněji projevila během druhé světové války a v prvních letech následujících po ní. Slavistika, především historie jako její pomocná věda, měla přispívat k objektivnímu poznání slovanství, jeho kulturně civilizačního i politického obsahu. Podobně měla sloužit archeologie, etnologie, dějiny umění a některé další společenskovědní obory. Po roce 1945 bylo zejména v tzv. východním bloku slovanství dramaticky zpolitizováno. Slavistika jako celek byla na jedné straně proskribována, aby však na straně druhé doznala výrazného rozvoje. Sjezdy slavistů, které se od druhé poloviny 50. let 20. století víceméně pravidelně konaly, to jednoznačně prokázaly.

Dr. Volodymyr Volkovskiy (Oddělení pro studium moderní české filozofie, Filozofický ústav Akademie věd ČR, v. v. i. / Filozofický ústav

H. Skovorody Ukrajinské národní Akademie věd, Oddělení dějin filozofie)

Exceptionalismus a ukrajínofilský diskurs: diskuse o dějinách ukrajínofilské filozofie

Studia politické filozofie na Ukrajině 19. století se střetávají s různými metodologickými překážkami (disciplinární a chronologické vymezování, identifikace a atribuce textů, zařazení vybraných autorů do různých jazykových, národnostních a politických kontextů atd.). To je zvlášť patrné v diskusích v rámci dějin ukrajínofilské filozofie. V příspěvku autor uvede přehled hlavních diskusí o povaze dějin ukrajínofilské filozofie, zformuluje pojem ukrajínofilského diskursu a v kontextu současných studií o exceptionalismu nastolí otázku jeho existence v ukrajínofilském kontextu.

Dr. Olha Voznyuk, Ph.D. et Ph.D. (Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.)
Феномен української літератури під час війни Росії проти України в європейському культурному просторі / Fenomén ukrajinské literatury v době války Ruska proti Ukrajině v evropském kulturním prostoru

З 2022 року після початку повномасштабної війни Росії проти України зацікавлення українською літературою зросло в рази й створило феномен поновного «відкриття» (згідно О. Забужко) української культури в європейському культурному просторі. Література стала інструментом документування культурних змін суспільства та творення нового маркеру ідентичності українців. У цій доповіді проаналізовано феномен розвитку української літератури в умовах повномасштабної війни, процеси впливу війни на українську літературу та її рецепцію в чеському та європейському контексті.

Od roku 2022, od zahájení války Ruska proti Ukrajině, se zájem o ukrajinskou literaturu mnohonásobně zvýšil. Podle O. Zabžuka vytvořil fenomén znovuobjevování ukrajinské kultury a jeho příležitosti k evropskému kulturním prostoru. Literatura se stala nástrojem dokumentování kulturních změn ve společnosti a vytváření nového markeru ukrajinské identity. Vystoupení analyzuje fenomén vývoje ukrajinské literatury v podmínkách totální války, procesy dopadu války na ukrajinskou literaturu a její recepci v českém a evropském kontextu.

Kulatý stůl: Slovanská archeologie – stále živý fenomén, nebo zátěž minulosti?

Je možné v 21. století formulovat paradigma archeologického výzkumu raného středověku ve střední Evropě kolem pilíře dlouhodobě označovaného jako „slovanská archeologie“? Pokud ano, co tento pojem znamená a jakou minulost reprezentuje? Pokud ne, tak proč? A je vůbec možné metodickým rámcem archeologie uvažovat o „slovanské“ – „etnické – „národní“ – „politické“ archeologii? Ve středu diskuse budou stát tyto otázky a z nich vyplývající fenomény jako etnicita, religiozita, synkretismus, skupinové / komunitní sebeuvědomování a vymezování se, či historická tradice. Jejím cílem je nabídnout reflexi těchto fenoménů v rovině aktuálního akademického diskursu a současně poukázat na potřebu aktivního formování společenské diskuse. Především s ohledem na skutečnost, že je více než zjevné, že kulturní tradice, identita a spjatost současných středoevropských komunit sahá mnohem hlouběji než k novodobým etnologickým tradicím. Zároveň je však pozoruhodné, že dědictví Velké Moravy (uchopené prizmatem „slovanské archeologie“), stejně jako etnologické tradice (uchopené prizmatem romantismu) byly, resp. stále jsou reinterpretované, přisvojované, a dokonce i zneužívané ve společenské diskusi.

Kulatý stůl: Jak dlouho ještě a jak dál? Stojí už konečně Lužičtí Srbové před zánikem?

Počátek třetího milénia zastihl (srbskou) Lužici v nových poměrech: po historicky první lužickosrbské občanské vzpouře za zachování druhých stupňů lužickosrbských základních škol získala společnost nejmenšího západoslovanského národa nové sebevědomí, jehož výsledkem byl velký rozvoj divadla, literatury, umění, médií, dvojjazyčnosti ve veřejném prostoru, a především politického zastoupení na všech úrovních samosprávy. Po dalších dvaceti letech se dokonce začaly objevovat proklamace lužickosrbských politiků, že cílem jazykově a kulturně neustále ohrožené společnosti je zvrátit negativní trendy vlastního vývoje a do konce 21. století se rozrůst na sto tisíc aktivních mluvčích lužické srbštiny. Je to však reálné, anebo jde pouze o líbivou propagandu? Diskuse využije bohatých osobních zážitků svých účastníků na poli vědeckém, společenském, uměleckém, politickém, porovná stávající situaci v Horní a Dolní Lužici a bude uvažovat nad tím, jakou roli v procesu vymírání lužickosrbského národa hrají Češi a česká sorabistika. Máme – také vzhledem k tomu, jak dříve na podněty přicházejí z Lužice reagovalo české království a Československo – čím přispět a jak aktivně pomoci? Anebo je naším nynějším úkolem procesy v sousední zemi pouze pozorovat a popisovat?